

STORT BOK-NUMMER

med bl a

SALVATORE QUASIMODO

SIGFRID SIWERTZ

HARRY MARTINSON

ARTUR LUNDKVIST

JAN FRIDEGÅRD

MATS REHNBERG

KURT SALOMONSSON

OLLE LÄNSBERG

H K RÖNBLOM

MOA MARTINSON

49 1959 1/12—10/12 70 öre

Jättesköldpaddorna på Galápagos-öarna anses vara de äldsta levande djuren på jorden. I årtusenden levde de utan fiender, men så dök människan upp... När jag för 25 år sen första gången satte min fot på de förtrollade öarna fanns de ännu i mängder, nu hotas de av utrotning!

BLOMBERGS BARN Anders och Mariella, som hade sommarlov på Galápagos, studerar intresserat en flaxsköldpadda — en art som klarar sej bättre än jätteslektingarna på land.

ROLF BLOMBERG på Galápagos:

DE UTDÖENDE JÄTTARNA

Ett mycket dystert kapitel i Galápagosöarnas historia, som bara spänner över dryga fyrahundra år, utgör den successiva utrotningen av de väldiga landsköldpaddorna, *los galápagos*, som gav ögruppen dess namn. På en del öar har människan och av henne införda svin och hundar redan lyckats exterminera jätteköldpaddorna helt och hållet, på de andra öarna är det bara en tidsfråga när samma tragedi skall hända — om inte verkligt effektiva åtgärder vidtas nu i elfte timman för att rädda vad som räddas kan av Galápagos ursprungliga fauna. Visserligen är krafter i gång, både från officiellt ecuadorianskt håll och UNESCO, för att lösa denna vitala uppgift, men många månader har nu gått utan att något väsentligt uträttats. Endast en snabb och kraftig aktion kan rädda livet på de jätteköldpaddor som ännu inte fallit offer för människans och de införda djurens förföljelser.

Jätteköldpaddorna (som också kallas elefantköldpaddor, eftersom de har fötter som liknar elefantens) fanns en gång i tiden i rent otroliga mängder på Galápagos. De omtalades första gången av biskop Tomás de Berlanga som 1535 av en tillfällighet upptäckte öarna. Han rapporterade till spanske kejsaren att han sett sköldpaddor så stora att de utan svårighet kunde bära en man på sin rygg. Sedan omnämns de väldiga reptilerna av många andra gamla sjöfarare. Den engelske kaparkaptenen Woodges Rogers beskrev deras utseende med följande ord: "Kräken själva är fulare än något annat i naturen, skalet är svart som kol och inte olikt taket på en gammal hyrvagn. Huvudet är litet som på en orm; det ser mycket gammalt och vissnat ut."

Alla rapportörer, både pirater och valfångare, var eniga om att de stora landsköldpaddorna inte var några skönheter, men alla var lika eniga om att de var synnerligen läckra att äta och att den olja man kunde utvinna från dem var vida överlägsen olivoljan. Följden blev förstås att man slaktade sköldpaddorna i mängd och även fyllde lastrummen med de seglivade djuren — som kunde leva utan vatten och föda över ett år! — för att ha färskt kött ombord under de långa segelfärderna. Ryktet om den välsmakande oljan hade snart till följd att hela expeditioner sändes till öarna och en veritabel masslakt av de försvarslösa djuren begynte. I utrotningskriget deltog också de svin och hundar som människan fört med sig till Galápagos och som förvildats på ett katastrofalt sätt. De förtärde ägg och ungar och hämmade på ett ödesdigert sätt sköldpaddsstammens tillväxt.

En chock

Det var en chock för mig att nu under min sista vistelse på Galápagos se hur denna numera lagstridiga men ändå systematiska utrotning fortgått år efter år, och alltjämt fortgår; hur platser jag tidigare hade besökt och där sköldpaddorna då förekom talrikt nu har förvandlats till rena kyrkogårdar, där vitnade skal och skeletteldelar vittnar om människans hänsynslösa framfart. För elva år sedan tog jag film och foton av riktiga hjordar av jätteköldpaddor vid några vattensamlingar i det inre av ön Santa Cruz. På ett av dessa foton kan man räkna till åtta bjässar i och omkring en göl. Det var bara några få personer som kände till denna plats och dessa var lyckligtvis sådana som respekterade lagen och även gladde sig åt att fortfarande förunnas skåda ett stycke galápagosnatur som människan inte våldfört sig på. Men för några år sedan var det ett par andra mindre skrupulösa öbor som av en tillfällighet upptäckte den *pica* — en med skogskniv huggen väg — som ledde till sköldpaddsmarkerna. För dem betydde sköldpaddorna endast en sak: kött och olja! De slaktade vartenda djur de lyckades uppspåra.

Ett annat exempel. För tjugofem år sedan gjorde jag med mina norska vänner på öarna en färd till en plats på sydsidan av Santa Cruz som kallas för La Fe efter ett segelfartyg med samma namn som strandade där för många år sen. Där fann vi, som jag berättat om tidigare, stora mängder av landsköldpaddor av alla storlekar — från jättar på ett par hundra kilo till alldeles nykläckta ungar, inte större än att man kunde gömma dem i näven. Vi upptäckte också ett flertal ställen där honorna deponerat sina klotrunda, vita ägg i den röda jorden.

Vid mitt andra besök i La Fe, för elva år sedan, fanns fortfarande många sköldpaddor där, churu inte på långt när samma stora antal som tidigare. En mångfald skal och skelett vittnade om att andra än mina norska vänner funnit detta sköldpaddornas tillhåll, och uppbökade och förstörda äggnästen gav tydliga bevis för att de förvildade svinen också hade hittat hit. Jag fann även rester efter flera ungar som förtärts av svinen; när sköldpaddorna är små har de ett ganska mjukt skal som utgör dåligt skydd.

Vilda hundar jagar i flock . . .

Jag gjorde nu under mitt sista besök på Santa Cruz en ny färd till La Fe. En hel dag strövade jag omkring härs och tvärs över detta område där det en gång vimlade av sköldpaddor. Förvildade getter och svin stötte jag ihop med överallt. Och sköldpaddor? *En enda* såg jag! Det var ett halvvuxet djur som genom något mirakel hade sluppit undan med livet.

— Och den är förstås också dödsdömd, sa min följeslagare. Nu börjar snart fiskesäsongen och öarna översvämmas av folk som hänsynslöst slår ihjäl allt som duger i matväg . . .

På Santa Cruz utgör människan och de förvildade svinen sköldpaddornas värsta fiender. På Isabela, den största av öarna, är det de förvildade hundarna som är fiende nummer ett. Det är kraftiga, aggressiva djur som uppträder i flock som vargar. Dessa hundar ger sig även på mycket stora sköldpaddor, gnager in på deras fötter och ben, som är de mest sårbara kroppsdelarna. En norsk fiskare hade på en plats funnit ännu levande sköldpaddor med köttet avätet ända in till benpiporna.

På den norra delen av Isabela, där hundplågan tycks vara mindre, har dock jätteköldpaddorna haft en fristad till för några år sedan. Nu är dessa på väg att röna samma olyckliga öde som dem på Santa Cruz. Under tiden september—mars, då man bedriver ett intensivt fiske på öarna, har denna plats de sista åren blivit ett omtyckt tillhåll för många fiskare som utan samvetsbetänkligheter slår ihjäl de stora sköldpaddorna och fångar de små för att sälja eller byta bort dem.

Det är i sanning ett sorgligt öde som drabbat dessa de kanske äldsta levande djuren på jorden. I årtusenden har de levt utan fiender, och så dök människan upp på scenen och därmed var deras dödsdom utfärdad.

Darwins observationer

Charles Darwin gjorde som bekant strandhugg på Galápagos för nära 130 år sedan på jordenruntseglingen med "Beagle", och på den tiden fanns jätteköldpaddor ännu i stort antal på alla öar. Han nämner i sin berömda bok "En naturforskarresa runt jorden" att inbyggarna berättade för honom att de aldrig hade funnit någon jätteköldpadda som dött annat än genom yttre orsak. "De gamla tycks i allmänhet dö av olyckshändelser, såsom att de falla utför någon brant." Att detta ofta måste hända i denna klippiga och vilda terräng är naturligt, och jag fick även ovedersägliga bevis för påståendet.

För några år sen upptäckte man en märklig grotta på Santa Cruz-ön — en väldig lavatunnel som lär vara nära 1,5 km lång. Själv trängde jag tillsammans med en bekant in omkring 350 meter i grottan, men sedan måste vi vända eftersom batterierna i min ficklampa var i det närmaste förbrukade. Här och där i grottans tak finns öppningar som släpper in dagsljus, och dessa har utgjort förrädiska fallgropar för sköldpaddorna. De vitnade ben och sköldar vi fann under en av dessa taköppningar var i alla händelser lämningar efter en förolyckad sköldpadda.

Forts. sid. 36

DETTA är jätteskoldpaddornas land — vy från Santa Cruz-öns sydkust.

DET FANNS sammanlagt 100 ägg i detta "näste" i sanden i en bukt. Men människan och hennes husdjur förstör alltför ofta "boen".

ETT ENDA exemplar av jättesköldpaddan fann Rolf Blomberg vid sitt besök i La Fe där det tidigare vimlade av bestar som denna.

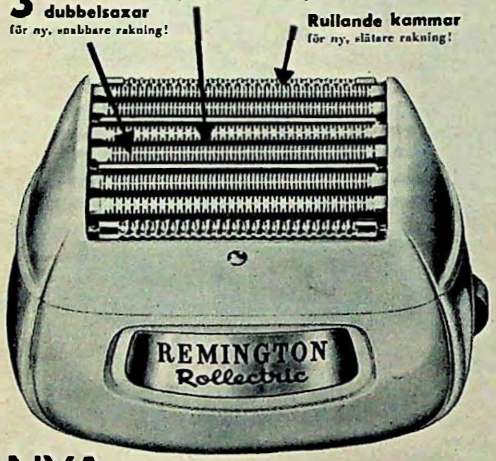
NYHET!

En snabbare och bättre elhyvel till ett nytt lägre pris!

Konturformat saxhuvud
för ny, bekvämare rakning!

3 dubbelsaxar
för ny, snabbare rakning!

Rullande kammar
för ny, slätare rakning!

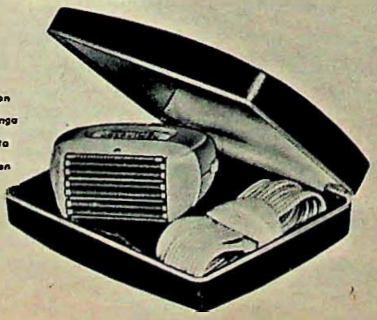

NYA
REMINGTON
ROLLECTRIC

R-PRIS 98:-

Önskapresenten för honom...

Remington Rollectric är den verkliga önskepresenten! Den höga kvalitén, de många tekniska finesserna och den praktiska och eleganta presentbox i vilken varje Rollectric levereras gör den till den "givna" gåvan i höst och i jul!

Världens snabbaste elhyvel

DE UTDÖENDE JÄTTARNA

Forts. från sid. 4

Även naturens krafter på dessa vulkaniska öar utgör ett hot mot sköldpaddornas liv. För några månader sedan fick jag bevittna ett vulkanutbrott på ön Isabela. Det var ett mäktigt och ganska skrämmande skådespel. Ur en krater på den nära 1 300 meter höga vulkanen Cerro Azuls — Blå bergets — sydsluttning strömmade under ett par veckors tid en flod av lava ned mot havet. När den glödande lavan fräsande nådde vattnet, bildades tjocka vita moln av vattenånga. Över ett ansenligt område förintades allt levande, dels av den framvällande lavan, dels av bränder som uppstod. På denna del av Isabela finns fortfarande ganska många jättesköldpaddor och även stora hjordar av förvildad boskap. Mängder av dessa djur strök med. Främsta orsaken var att de förtärde gräs och blad täckta med mineraliska utbrottsprodukter, nålvassa kristaller vilka trasade sönder inälvorna så djuren förblödde. Veckorna efter utbrottet fann man överallt döende och döda kreatur, och de mera seglivade jättesköldpaddorna "andaban sangrando y como locos" — "vandrade omkring blödande och som vansinniga" — enligt en sagesman. Även dessa var förstås dödsdömda.

Havssköldpaddorna lever vidare

Till skillnad från sina släktingar på land tycks havssköldpaddorna på Galápagos klara sig relativt bra i kampen för tillvaron. Visserligen fångas det en hel del havssköldpaddor på öarna, men dels är jakten på dessa inte lika enkel som på landsköldpaddorna och dels sker fortplantningen under gynnsammare förhållanden. På de vita sandstränderna på många av de mindre öarna, där inga förvildade svin förekommer och som ytterst sällan besöks av människor, har havssköldpaddan än så länge skyddade platser för äggläggningen. Jag har faktiskt aldrig tidigare sett så många havssköldpaddor på Galápagos som under mitt sista besök där, ibland i hela stim. Men naturligt nog förekom de endast sparsamt i närheten av de platser där människor slagit sig ned. I den vackra Tortuga Bay — Sköldpaddsbukten — på Santa Cruz, som ligger ett par timmars vandring från byn i Academybukten, såg jag för tjugofem år sedan oräkneliga mängder av havssköldpaddor, och här kunde nybyggarna då fånga ett trettiotal på en dag. När jag nu besökte Sköldpaddsbukten, såg jag endast två!

— — —

Jag har trots allt ett positivt PS till dessa rader. Efter min återkomst till huvudstaden Quito har landets ledande tidning med mina nedslående rapporter som underlag satt i gång med en stor kampanj för att påskynda ett effektivt naturskydd på Galápagos, och det är med en väldig tillfredsställelse jag erfarit att saken nu kommer upp till diskussion i kongressen. Det blir första gången sköldpaddors öde kommer att debatteras i detta illustra forum!

NÄSTA GÅNG: "Där de vilda fåglarna är tama."

NI FÅR NYA RECEPT

på juveliga läckerheter

Visst är det både roligt och spännande att på egen hand försöka sig på små överraskningar i köket. Och billigare blir det också! För Er som vill laga något extra gott hemma, har **EVE**-fabriken sammanställt en trevlig receptbok. Skicka bara in beställningskupongen så får Ni utan kostnad **EVE**s nya receptsamling. Den har utarbetats i samarbete med KF:s provkök och innehåller läckra recept på bl.a. finare bakverk och goda, varma smårätter.

GRATIS från **EVE**-*fabriken*

EVE-fabriken, Box 299, Norrköping

Sänd mig gratis ett ex. av receptsamlingen "juveliga läckerheter".

Namn: .....

Adress: .....

Postadress: .....

FIB 49